(alleen de uitgesproken tekst geldt)

Lezing John Jansen van Galen ter gelegenheid van de Dag van de Democratie 2024, 15 september

John Jansen van Galen

Proficiat u allen. Het is de Dag van de Democratie, jaarlijks te vieren op 15 september, zodat die in ons land vaak zal samenvallen met Prinsjesdag, twee feesten van de democratie op één dag! Eerlijk gezegd wist ik niet eens van het bestaan van een Dag voor de Democratie, totdat Fred Beijert mij vroeg om op de Dag aan de Democratie daarover een verhaal te komen houden in Purmerend.

Is het erg voor een journalist om zich niet bewust te zijn van de Dag van de Democratie? Het wemelt nu eenmaal van de dagen die aan een thema gewijd zijn. Wij kennen Moederdag, Vaderdag, Dierendag, en ik noem de Dag van de Bouw 8 juni, de Dag van de Leraar 5 oktober, de Dag van de Architectuur, de Dag van de Schoonmaker, heel terecht, de Dag van de, heel modern, Voedseltransitie, de Dag van de Zorg tevens van de Verpleging op 12 mei, want dat is de geboortedatum van Florence Nightingale. Het jaar telt eigenlijk te weinig dagen om recht te doen aan onze behoefte om waarden te koppelen aan bepaalde data. Hoewel: onze behoefte? Ik vrees dat het vaak belangenorganisaties zijn die zulke herdenkingsdagen proclameren. Ik denk niet dat er in de bevolking een diepgevoelde behoefte leefde aan een Dag van de Bouw, wel bij de aannemers.

bij gebrek aan beter

En de Dag van de Democratie? Willen we die vieren? Moeten we die vieren? Een van mijn favoriete schrijvers, de Brit E. M. Forster, auteur van het prachtige *A passage to India*, vroeg ons ooit om *Two hurrahs for democracy* aan te heffen. Twee hoeraatjes voor de democratie. Drie zou teveel zijn. Uitbundige toejuichingen zonder terughoudendheid en reserves passen bij een dictatuur, bij Hitler in Neurenberg, niet bij een democratie. Die vraagt om gematigdheid en terughoudendheid en die bovendien, zoals Forsters beroemde landgenoot Winston Churchill zei, nog het minst slechte is van alle politieke systemen. Meer zit er niet in: het beste van alle slechte politieke stelsels. Er is van alles aan te merken op de democratie maar we moeten het ermee doen omdat alle alternatieven slechter zijn. Democratie is bij gebrek aan beter.

Er is een boek met een opmerkelijke titel: *How democracy ends*. Van David Runciman, een gerenommeerd politicoloog en hoogleraar te Cambridge. Runciman vraagt zich blijkbaar niet af óf maar alleen hóe de democratie aan haar einde zal komen. Dat er een eind aan komt staat voor hem vast, de vraag is alleen nog: hoe? Het kan u wellicht schokkend voorkomen, wij zijn allemaal immers opgegroeid met en in een democratie en kunnen ons slecht voorstellen dat het ooit anders zal zijn. Maar alle vormen van maatschappelijke ordening hebben een beperkte levensduur. Hoe lang bestond het Romeinse Rijk, de absolute monarchie, het feodalisme? Hoe lang zal de democratie nog bestaan?

één wil van het volk

Er leven daarover veel zorgen, nu overal in Europa en ook in Nederland populistische partijen in opmars zijn en veelal een kwart tot een derde van de stemmen op zich weten te verenigen. Ligt het nieuwe fascisme op de loer? Eigenlijk, zegt de politicoloog professor Thomassen, is populisme niet eens een politieke stroming maar een manier van optreden. Het is vooral, en ik citeer hem: wij tegen zij, een zich afzetten van het volk tegen de elite en het uitsluiten van allen die niet tot het volk gerekend mogen worden. Populisme is gebaseerd op een heel radicale opvatting van democratie, ontleend aan de filosoof Jean-Jacques Rousseau die grote invloed had op de Franse revolutie. Die opvatting luidt: het volk maakt de dienst uit en het kan zich niet vergissen. Er is maar één wil van het volk en wie iets anders wil heeft het dus verkeerd begrepen.

Gesprek met publiek

'De meerderheid', vat Thomassen samen, 'vertolkt altijd de wil van het volk, maar onder de nazi's en de communisten werd daarvan gemaakt: als er maar één wil van het volk is, waarom zou die dan niet vertegenwoordigd kunnen worden door één man, één dictator? In die opvatting van democratie schuilt (volgens Thomassen) het grote gevaar van het populisme. En wie maakt eigenlijk uit wat de wil van het volk is? Geert Wilders? Daar hebben we nu juist de stembus voor.

vertegenwoordigende democratie

De Nederlandse vertegenwoordigende of parlementaire democratie, zoals we die noemen, laten we veelal beginnen in 1848 toen de grondwet van Thorbecke werd ingevoerd en de koning van zijn absolute macht werd beroofd. Of liever: toen hij zijn macht afstond aan de burgerij, nadat hij naar eigen zeggen en om zijn hachje te redden in één nacht van conservatief liberaal geworden was.

Zo is het altijd gegaan, door de eeuwen heen. Vorsten hadden geld nodig om oorlog te voeren en klopten daarvoor aan bij de burgerij, die in ruil daarvoor medezeggenschap bedong, onder meer in die oorlogvoering. *No taxation without representation*, luidt de oude stelregel: geen belasting zonder

volksvertegenwoordiging. Democratie ontstaat niet door welwillendheid van heersers of het idealisme van burgers, maar gewoon uit: voor wat, hoort wat.

wezenskenmerk democratie

Werd Nederland in 1848 een democratie? Neen. Wezenskenmerk van democratie is dat alle burgers gelijk zijn voor de wet en de gezeten burgerij heeft toen nog driekwart eeuw lang verijdeld dat het in dit land zover kwam. Als je geen eigen huis had, geen diploma's, geen enigszins aanzienlijk vermogen of als je geen man was: dan mocht je niet kunnen meebeslissen over het bestuur van het land.

Pas na de Eerste Wereldoorlog werd algemeen kiesrecht voor mannen en vrouwen een feit, zodat we kunnen zeggen dat Nederland vanaf 1922 toen vrouwen voor het eerst konden stemmen voor de Tweede Kamer, een democratie is. Pas honderd jaar geleden dus en nu spreken we alweer over het einde van de democratie??

laatste benen

Is er aanleiding om te denken dat de democratie nu op haar laatste benen loopt?

Gereard Wegman - gespreksleider

Ja, daar zijn wel drie aanleidingen voor. Een: een presidentskandidaat die zijn verlies niet kan verkroppen en daarom door zijn verbitterde aanhangers het parlement van zijn land laat bestormen en daarmee nog lijkt weg te komen ook.

Twee: een verontrustende daling in het aantal naties dat zich democratisch organiseert. Na de val van De Muur nam dat aantal snel toe, democratie was in de mode. In deze eeuw nam het echter even snel weer af, waarbij een groeiend aantal landen wel niet meteen een volbloed dictatuur werd, maar bepaald geen echte democratie meer is: Hongarije, Thailand, Indonesië, zelfs het India van wijlen Gandhi.

Drie: de toenemende aantrekkingskracht van een 'sterke man' of vrouw natuurlijk, die heb je ook, zij het minder vaak, denk aan Evita Peron en Cristina Fernandez. In het nationaal verkiezingsonderzoek van vorig jaar sprak maar liefst 37 procent van de Nederlanders een voorkeur uit voor een 'sterke regeringsleider' terwijl ruim een kwart zich onthield van een mening en deze percentages onder jongeren nog hoger uitvielen. Dus in totaal lijkt de helft van de Nederlanders niet bepaald gehecht aan onze huidige democratie. Is dit verontrustend? En zo ja, hoe dit tij te keren? Willen we dit tij keren?

geen meerderheidsdictatuur

Daarbij is de eerste vraag: wat is democratie eigenlijk? Er bestaan tal van definities over van, maar de eenvoudigste is de rechtstreekse vertaling uit het Grieks: van *demos*, volk en *kratein*, heerschappij: heerschappij van het volk dus. Maar wat **is** dat volk, waar ook populisten zich steeds op beroepen? In de Griekse stadstaat, door de wijsgeer Plato de Politeia genoemd, kwamen de ingezetenen regelmatig bijeen op

het stadsplein, de *agora,* om gezamenlijk besluiten te nemen over het bestuur van hun republiek. Maar slaven waren daarvan uitgesloten, zij golden niet als burgers, evenmin als vrouwen. Geen ware democratie dus, maar heerschappij van heren.

We zagen al dat het radicale democratiebegrip van Rousseau in zijn consequentie kan leiden tot dictatuur. Soms wordt democratie in zijn geest omschreven als: de helft plus een regeert, maar dat is te simpel. Want het is niet zo dat vijftig procent en nog een beetje in een democratie de dienst kan uitmaken. Een ander wezenskenmerk van democratie is namelijk dat het geen meerderheidsdictatuur mag worden, en dat de meerderheid altijd en voor zover mogelijk rekening moet houden met wezenlijke belangen en diepgevoelde opvattingen van een minderheid.

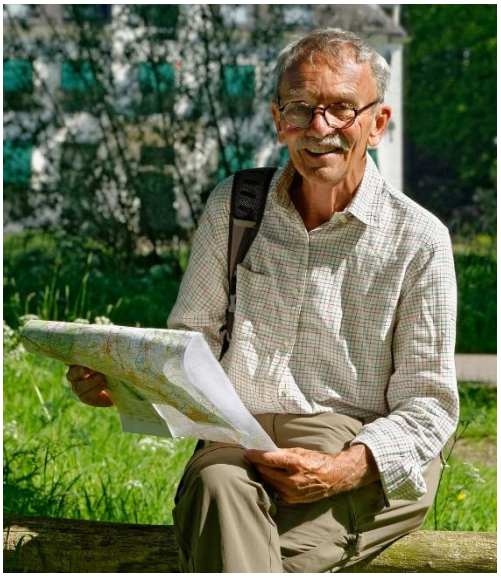

John Jansen van Galen

Ik heb zelf, lang geleden, militaire dienst geweigerd. Iedere jongeman moest toen in dienst maar daarvan kon je wegens gewetensbezwaren vrijgesteld worden. Daar ging een lange en moeizame procedure aan vooraf. Het ministerie van Defensie kwam bij mijn moeder thuis kijken: kwam ik wel uit een net gezin? En ik moest voor een commissie verschijnen die informeerde of ik dan soms metselaar wilde worden: dan kon ik immers een baksteen van de steiger laten vallen en zo ook iemand doden? Enigszins belachelijk, maar tenslotte kon je vrijstelling krijgen: dan moest je sloten graven in Drenthe of in Brabant psychiatrische patiënten verplegen. De minderheid werd in ieder geval niet gedwongen wapens te dragen, de staat is niet almachtig.

Tijdens corona was dit opnieuw aan de orde: mag de staat uit hoofde van de volksgezondheid burgers verplichten zich te laten vaccineren of moet hij daarvan afzien indien burgers er ernstige principiële bezwaren tegen hebben? U zult begrijpen: ik sta op het laatste standpunt. De staat, juist de democratische staat, moet als het enigszins kan en daarmee geen grotere belangen geschaad worden, zijn grenzen erkennen in het geweten van de individuele burger. Ook somt men ter omschrijving van het begrip democratie soms de formele vereisten op waaraan een staat moet voldoen om democratisch genoemd te worden: periodieke vrije verkiezingen, vrijheid van drukpers en vrijheid van meningsuiting, bescherming tegen geweld en willekeur.

democratie = mentaliteit

Maar met al zulke criteria raak je mijns inziens niet de kern en die is dat democratie in jezelf moet zitten, in je dagelijkse omgang met anderen, in je mentaliteit. Ik ben vrijzinnig protestants opgevoed, in een heel ruim en verdraagzaam geloof waarin God niet een straffende almacht van boven was maar zoals mijn moeder altijd zei: ‘God zit in je hartje’.

Zo is het ook met democratie: democratie zit in je hartje. Of niet. Toen de Amerikanen in het begin van deze eeuw Afghanistan binnenvielen en verkondigden dat ze er een democratie gingen stichten, dacht ik meteen: dat wordt niks. Eeuwenlang leefden de Afghanen namelijk onder het regime van gewelddadige regionale heersers, zogenaamde krijgsheren. Ze hadden geleerd zich daarnaar te schikken en zich gedeisd te houden om hun hachje te redden. Dat zat in hun DNA: ondergeschiktheid. Probeer daar maar eens een democratie van te maken. Dat is dan ook niet gelukt zoals u weet. Nu zwaaien de Taliban er weer de scepter.

Zelf maakte ik zo'n halve eeuw geleden deel uit van een uiterst democratisch gezelschap. De omroepvereniging VPRO was toen ineens niet meer vrijzinnig-protestants maar van de weeromstuit ultra-democratisch. Ik zat in de redactie van het vijf uur durende radioprogramma VPRO-Vrijdag, dat geheel door onszelf bestuurd werd. Chefs waren afgeschaft. Wekelijks kwamen wij, het zogenaamde 'collectief', op vrijdag bijeen om de bijdragen van ieder van ons voor de uitzending van die dag te beoordelen en eventueel af te keuren. Hoogst democratisch, niet? Maar na een tijd begon mij op te vallen dat de bijdragen van een klein groepje steevast werden toegejuicht en die van andere, ook steeds diezelfde collega's, telkens gehalveerd of maar beter weggegooid moesten worden. Dat kleine groepje maakte ook de grappen waarom het hardst gelachen werd.

grootste monden

Wat daar heerste was niet de totale democratie die wij ons zelf voorspiegelden, maar de heerschappij van de grootste monden, van de getapte jongens. Want ja, maar dat dacht u al, degenen die deze lakens uitdeelden waren allemaal mannen.

Het schortte die getapte jongens kortom aan een democratisch besef, een democratische mentaliteit. Ik vermoed dat u dit herkent uit uw vrijwilligersorganisatie en het buurtwerk: we zijn daarin meestal zogenaamd allemaal gelijk maar sommigen voelen zich toch meer dan anderen, kunnen vlotter praten, doen dat ook en laten zich meer gelden.

democratie aanleren?

Daarom zie ik weinig in de voortdurend terugkerende pleidooien dat democratie aangeleerd kan en moet worden in het onderwijs. Dan wordt het verplichte leerstof van het vak burgerschapsvorming of maatschappijleer en nog saai en taai ook. Belangrijker is dat kinderen op school leren rekening met elkaar te houden, outsiders en buitenbeentjes niet uit te sluiten en zonder te schelden kritiek te hebben op besluiten of maatregelen van de leraar, die daar dan ook op in moet gaan. Niet op een basis van *one man, one vote* zoals de modekreet luidde in de studentenprotesten van de jaren zestig en zeventig: dat is een gevaarlijke illusie, want de professor en de onderwijzer weten nu eenmaal meer

John Jansen van Galen

dan de studenten en de leerlingen en worden geacht die kennis aan hen over te dragen, waardoor ze niet op voet van gelijkheid staan. Maar het aankweken en in praktijk aanleren van een democratische mentaliteit is van groot belang, zodat - ik zeg het mijn moeder weer na - democratie op den duur in je hartje gaat zitten zit en je niet geneigd zult zijn voor autoritaire zogenaamde oplossingen te kiezen.

Hoe komt het nu dat blijkens het genoemde opinieonderzoek zovelen tegenwoordig autoritair bestuur prefereren boven de huidige vorm van parlementaire democratie? Je kunt die mensen er om veroordelen maar dat is weinig zinvol. Ze kiezen vermoedelijk voor autoritair bestuur omdat dit een daadkrachtig beleid zou kunnen voeren en dat is nu juist wat ze missen in de huidige democratie.

geloofwaardigheid

En inderdaad: niet alleen hebben de Haagse kabinetten zich de laatste decennia onbetrouwbaar getoond - ik noem de beruchte toeslagenaffaire en het drama van de Groningse gaswinning - maar belangrijker is dat ze zoveel urgente kwesties onopgelost hebben gelaten waardoor die maar voortetteren - ik noem het stikstofprobleem, het migratievraagstuk, de wooncrisis.

Geen wonder dat mensen gaan snakken naar een sterke daadkrachtige man of vrouw die de bezem eens door de Augiasstal haalt. Het laatste kabinet dat knopen doorhakte was volgens de politicoloog en oud-senator Joop van den Berg het roemruchte kabinet Rutte II en dat kostte zijn PvdA volgens hem nog bijna haar leven. Waardoor die partij sindsdien uiterst behoedzaam en terughoudend lijkt met het innemen van welk standpunt dan ook.

John Jansen van Galen

Bovendien hadden we in de laatste vier jaar minder dan de helft van de tijd een volwaardig, zogenaamd missionair kabinet. Je kunt je dus voorstellen dat burgers zich kribbig gaan afvragen of er niet weer geregeerd kan worden. Dat laadt een zware verantwoordelijkheid op de politici: als ze de problemen voor zich uit blijven schuiven, tasten ze zelf de geloofwaardigheid van het democratisch bestel aan. Je kunt het de kiezers niet kwalijk nemen als ze hun vertrouwen kwijtraken.

goed nieuws

Maar ik heb goed nieuws voor u, al zult u het niet geloven: het vertrouwen in onze democratie daalt niet, maar stijgt gestaag. Het overheersende verhaal, ‘narratief’ moet je tegenwoordig zeggen, is dat het vertrouwen in de democratie steil en gevaarlijk daalt. We vernemen het dagelijks via de media, die het als in een mantra herhalen: er is steeds minder vertrouwen in ons politiek systeem. En ondervragingen als die over een sterke man lijken dit krachtig te bevestigen. Maar dat zijn momentopnamen.

Over een halve eeuw bezien is het vertrouwen in de democratie in Nederland in werkelijkheid alleen maar toegenomen, licht maar steevast. De grafiek loopt tot voor kort voortdurend omhoog. Meer dan driekwart van de Nederlanders, dat is in internationaal verband zeer hoog, stelt nog altijd het volste vertrouwen in ons politieke systeem van representatieve democratie. Wel doen zich regelmatig dipjes of dippen voor in het vertrouwen dat men in politici en partijen stelt, maar dat is uit democratisch oogpunt niet erg. Integendeel, we hebben juist verkiezingen om zulke politici en partijen af te straffen.

Wetenschappers die dit hoog blijvende vertrouwen steeds weer aantonen worden echter ook in hun eigen kring van vakgenoten niet voor vol aangezien, zozeer zijn wij gewend geraakt te denken dat het met het democratisch vertrouwen hollend bergafwaarts gaat. Dat dit niet het geval is komt doordat Nederlanders in het algemeen nog vertrouwen stellen in de uitvoerende macht, de ambtenarij en de rechterlijke macht, en doordat corruptie hier weinig voorkomt.

Maar, niks is ooit alleen positief, voor de laatste jaren constateren die wetenschappers een onverhoedse en vooralsnog misschien kortstondige korte daling in dat vertrouwen, die ongetwijfeld te maken heeft met die toeslagenaffaire, waarin niet alleen de uitvoerende macht maar ook de rechterlijke macht het in hen gestelde vertrouwen ernstig beschaamden. Maar het dieptepunt van die huidige kortstondige terugval ligt toch nog ver boven het niveau van vertrouwen dat de eerste onderzoekingen ruim een halve eeuw geleden aangaven. En een van die wetenschappers, de genoemde Jacques Thomassen waarschuwt dat de politici veel moeite zullen moeten doen om deze kleine inzinking teniet te doen en het volksvertrouwen op het oude hoge niveau terug te brengen.

zwakte democratie

Na de laatste parlementsverkiezingen van november vorig jaar toonden nogal wat mensen om mij heen zich teleurgesteld in de democratie. Als die tot zo'n uitslag leidde hoefde het voor hen niet meer. Dat vond ik een beetje raar. We hebben algemeen kiesrecht en dan kun je niet gaan mopperen dat de uitslag je niet aanstaat. Hooguit kun je je voornemen de ongewenste winnaar in een volgende ronde trefzekerder te bestrijden.

We kunnen ons zorgen maken over de spectaculaire winst van Geert Wilders, maar wat ik zorgwekkender vind is dat niemand het in de verkiezingscampagne echt tegen hem opnam, zeg maar durfde op te nemen. Het is een zwakte van de huidige Nederlandse democratie: gebrek aan discussie. Niemand sprak Wilders fundamenteel tegen. Hij fulmineert onweersproken tegen de zogenaamde massa-immigratie, maar wanneer horen we Frans Timmermans of Jesse Klaver hem principieel tegenspreken en fier verklaren dat we het voor de toekomst van ons land juist van migratie moeten hebben? Ik vrees dat ze daar uit angst voor stemmenverlies voor terugdeinzen. Zo wordt democratie betekenis- en krachteloos.

waarden

De politicoloog Tom van der Meer schreef een boek met de titel *Waardenloze politiek*. U hoort het goed: waardenloos. Nog in de vorige eeuw streden politieke partijen om de kiezersmassa vanuit verschillende waarden, verschillende visies op

mens en maatschappij. Die verschillen zijn vervaagd, wie kan mij nog in tien woorden het verschil uitleggen tussen D66 en de PvdA? De politieke partijen, schrijft Van der Meer, zijn het verleerd het ideologische conflict met elkaar aan te gaan, maar conflict is het 'hartenbloed' van de democratie. Eerst de principiële verschillen op het scherpst van de snede uitvechten, daarna samen opkomen voor het landsbelang. In de laatste verkiezingscampagne was er één debat tussen Pieter Omtzigt en Timmermans. Spannend, denkt u? Welnee, Timmermans benadrukte voortdurend dat ze elkaar best zouden kunnen vinden.

Ik denk dat dit proces van toenemende betekenisloosheid is verhevigd - want het was toen al langer gaande - met de moord op Pim Fortuyn en de winst van 26 zetels die hij daarna boekte. Toen zijn politici ervan doordrongen geraakt en hebben ze elkaar aangepraat dat ze blijkbar niet goed naar de kiezers geluisterd hadden en van de weeromstuit praten ze de kiezer sindsdien naar de mond - of in ieder geval: ze zeggen wat ze menen dat de kiezer wil horen en verzwijgen wat die volgens hen niet wil horen. Zo wordt politiek bloedeloos.

Dat is verergerd door Paars - toen middenpartijen die voorheen ver van elkaar afstonden coalities vormden waarin ze ter wille van de samenwerking en de lieve vrede hun meningsverschillen maar liever begroeven en met de mantel der liefde bedekten.

partijwezen

Die leegte in de politiek wordt aangeblazen door de dood van het partijwezen. Bestaan er nog almanakken, vroeg de schrijver Nescio lang geleden, en winkels: tabak, snuif en sigaren? Nu kun je vragen: bestaan er nog politieke partijen? Ooit vormden ze de schakel tussen de kiezersmassa en de gekozen volksvertegenwoordigers. Herinnert u zich de zinderende partijcongressen, waarop werd vastgesteld waar het heen moest met Nederland, waar over het lot van kabinetten werd beslist, waar de PvdA-afdeling Doniawerstal premier Den Uyl voor de laatste maal waarschuwde. Daar kregen de partijbonzen dus een hekel aan: die Poolse landdagen, die Prinzipienreiterei, dat kommaneuken en het gebrek aan deskundigheid van de insprekers. Het laatste partijcongres van inhoudelijk belang ligt al veertien jaar achter ons: toen het CDA in 2010 te Arnhem moest beslissen over een gedoogconstructie met de PVV. Vooral sindsdien is het partijwezen successievelijk uitgehold en afgebroken. Ik herinner mij hoe Felix Rottenberg dat in de jaren negentig klaarspeelde in de PvdA, vol ergernis over amateurpolitici die de dienst wilden uitmaken.

amateurisme

Maar om amateurisme gaat het nu juist in de democratie. Zijn wij niet allemaal als staatsburgers amateurs? De Amsterdamse politicoloog Sarah de Lange hield laatst in Groningen een boze inleiding waarin ze overzag hoe alle pogingen tot hervorming van het partijwezen spaak zijn gelopen op de halsstarrigheid en behoudzucht van beroepspolitici. Maar later die dag kreeg ze nogmaals het woord en stak toen tot mijn verrassing een dringend pleidooi af voor herstel van datzelfde, vermolmde partijwezen. Want wij hebben niets anders. Wordt dus vooral lid en zorg dat je dan ook daadwerkelijk iets te zeggen krijgt over de koers van je partij en het land.

Dikwijls wordt tegenwoordig betoogd dat de parlementaire democratie tekort schiet. De bekende linkse milieuactivist en columnist George Monbiot schreef onlangs in The Guardian dat wij er nauwelijks invloed op hebben, alleen in dat ondeelbare ogenblik waarop ons stembiljet in de gleuf van de stembus verdwijnt. Ik vraag mij af of hij dat ook zou zeggen als links overal in Europa de laatste verkiezingen had gewonnen. En ja, er zijn allerlei alternatieven bedacht voor onze representatieve democratie maar nog niet één die garandeert dat niet de mannen met de grootste monden en de sterkste ellenbogen het hoogste woord hebben. Het grote voordeel van onze democratie is de fundamentele gelijkheid van alle burgers.

weerbare democratie

Vaak wordt de bange vraag gesteld of onze democratie wel opgewassen is tegen krachten die haar bedreigen. Drie jaar nadat in Duitsland Hitler aan de macht gekomen was (let wel, niet door een staatsgreep maar door een parlementair-democratische meerderheid), in 1936, bepleitte de joodse staatsrechtgeleerde George van de Bergh (tevens uitvinder van de eeuwigdurende kalender) in zijn inaugurele rede het leerstuk van de weerbare democratie. De democratie moet zich volgens hem teweer stellen tegen antidemocratische partijen. Die zouden zelfs verboden dienen te worden. Je nodigt geen gasten uit van wie je kunt weten dat ze je huis leeg zullen roven. De NSB diende verboden te worden.

Uit dien hoofde (de democratie afschermen van antidemocraten) is in Nederland alleen de racistische Centrumpartij ’86 verboden. Maar al voor de Tweede Wereldoorlog werden NSB’ers en communisten geweerd uit openbare functies al zijn hun partijen nooit verboden. En vanaf 1948, toen de communisten hardhandig een einde maakten aan de democratie in Tsjecho-Slowakije, kwamen hun Nederlandse geestverwanten twintig jaar lang nergens meer aan bod.

Een cordon sanitaire tegen extremistische partijen hebben wij in Nederland nooit gekend. Daarbij sluiten gevestigde partijen een pact om antidemocratische krachten te isoleren en uit te sluiten van het politieke bedrijf. En al kenden wij dat - anders dan in België niet - Hans Janmaat en zijn Centrumdemocraten viel eenzelfde uitsluiting ten deel: men verliet de Kamer als hij sprak, hij werd met de nek aangekeken, je hoorde hem links te laten liggen. Geen talkshow, geen interviews, geen aandacht voor deze paria

Toen Janmaat in 1982 beëdigd werd als Kamerlid keerde iedereen hem in de wandelgangen van de Tweede Kamer de rug toe. Ik, eigenwijs, had hem kort tevoren wel geïnterviewd. Hij zag mij staan en kwam met uitgestoken hand op mij af,

die ik drukte, voor het oog van de televisiecamera's. En de rest van die dag zat ik in de rats dat Brandpunt dit fragment ook zou uitzenden. Dan was ik in de journalistiek net zo'n paria geworden als hij in de politiek. Zo was de stemming toen: weerbare democratie! Met Pim Fortuyn was dat afgelopen. Uit zijn dood en monsterzege werd afgeleid dat wij niet goed genoeg naar hem en zijn aanhang geluisterd hadden. Zijn partij kwam prompt in de regering en Geert Wilders werd vervolgens geen strobreed meer in de weg gelegd. Hij won nog meer zetels dan Fortuyn.

met elkaar omgaan

Hadden we het anders moeten aanpakken? Hadden we de PVV moeten verbieden eer ze tot wasdom kon komen? Dat zou alleen kunnen als ze openlijk antidemocratische opvattingen huldigen of voornemens die in strijd zijn met de rechtsstaat. Maar dat doen zulke partijen zelden openlijk en bovendien zouden ze, in een democratie als de onze, de kans moeten krijgen zich te corrigeren.

Een democratie hoort van zichzelf weerbaar genoeg te zijn om zulke partijen te weerstaan. Een verbod op politieke uitingen is in strijd met uitingsvrijheid die tot het wezen hoort van de democratie. Het is een kunstgreep en een zwaktebod om naar de rechter te stappen teneinde de democratie te verdedigen. Dat moeten we zelf doen. Omdat de democratie nu eenmaal in ons hartje zit.

De al tweemaal eerder aangehaalde Jacques Thomassen spreekt van een permanente crisis van de democratie. En die vindt hij niet erg, want de democratie hoort permanent in een crisis te verkeren. Omdat we steeds bezig zijn en moeten zijn uit te vinden hoe we ons tot elkaar moeten verhouden en met elkaar moeten omgaan.

dag van de
DEMOCRATIE